

DIGITALIZACIJA OBRAZOVANJA U ERI POST-POSTMODERNIZMA: IZMEĐU TEHNOLOGIJE I AUTENTIČNOSTI

Bojana Borković¹, Danica Stanković², Vesna Bulatović³

^{1,2}Univerzitet u Novom Sadu, Akademija umetnosti, Novi Sad, Srbija

³Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija

¹bojana.borkovic@uns.ac.rs, ²danicastankovicengl@gmail.com, ³vbullatovic@gmail.com

Kratak sadržaj: Rad razmatra digitalizaciju visokog obrazovanja u kontekstu post-postmodernizma, sagledavajući njen uticaj na kvalitet nastave i učenja u tehnološki intenzivnom okruženju. Polazeći od teze da digitalizacija ne predstavlja samo tehničku inovaciju, već duboku epistemološku i kulturološku transformaciju, rad analizira ključne post-postmodernističke teorijske pravce – digimodernizam, metamodernizam i altermodernizam. Posebna pažnja posvećena je pitanju participacije, autentičnosti i kritičke refleksije u digitalno posredovanom obrazovanju, kao i promenjenoj ulozi nastavnika i studenata. Zaključuje se da digitalne tehnologije mogu doprineti unapređenju kvaliteta visokog obrazovanja samo ukoliko su integrisane u promišljen pedagoški i etički okvir, u kojem tehnologija funkcioniše kao sredstvo za razvoj angažovanog, refleksivnog i humanizovanog učenja, a ne kao cilj sama po sebi.

Ključne reči: digitalizacija obrazovanja, kvalitet visokog obrazovanja, post-postmodernizam, digimodernizam, autentično učenje

DIGITALIZATION OF EDUCATION IN THE ERA OF POST-POSTMODERNISM: BETWEEN TECHNOLOGY AND AUTHENTICITY

Abstract: This paper examines the digitalization of higher education within the context of post-postmodernism, focusing on its impact on educational quality in a technologically intensive environment. Starting from the assumption that digitalization represents not merely a technical innovation but a profound epistemological and cultural transformation, the paper analyzes key post-postmodern theoretical frameworks—digimodernism, metamodernism, and altermodernism. Special attention is given to issues of participation, authenticity, and critical reflection in digitally mediated education, as well as to the changing roles of teachers and students. The paper argues that digital technologies can enhance the quality of higher education only when they are embedded within a carefully designed pedagogical and ethical framework, in which technology serves as a tool for fostering engaged, reflective, and human-centered learning rather than an end in itself.

Keywords: digitalization of education, quality of higher education, post-postmodernism, digimodernism, authentic learning

1. UVOD

U savremenom društvu obrazovanje prolazi kroz duboku transformaciju izazvanu procesom digitalizacije. Učenje putem interneta, online platformi, interaktivnih aplikacija i veštačke inteligencije postalo je svakodnevica, dok tradicionalni modeli nastave postepeno gube svoju dominantnu ulogu. Ove promene nisu isključivo tehnološke prirode, već zadiru u same temelje razumevanja znanja, učenja i obrazovnih vrednosti. Znanje više nije privilegija institucija, već postaje otvoren, umrežen proces dostupan širokom krugu učesnika. U tom kontekstu, pitanje digitalizacije obrazovanja se ne može svesti samo na efikasnost, dostupnost ili inovativnost tehnologije, već se mora sagledati kroz prizmu kvaliteta visokog obrazovanja. Kvalitet se danas ne meri isključivo količinom informacija ili brzinom njihove distribucije, već sposobnošću obrazovnog sistema da razvija kritičko mišljenje, epistemološku odgovornost, etičku svest i smisleno angažovanje studenata u tehnološki intenzivnom okruženju.

Nadalje, razmatranje kvaliteta visokog obrazovanja u tehnološki intenzivnom okruženju koje konstituše savremenu epohu nužno zahteva njegovo pozicioniranje unutar šireg kulturološkog i filozofskog horizonta. Savremeni društveni i kulturni tokovi svedoče o iscrpljivanju interpretativnog potencijala postmodernizma kao dominantne paradigme kasnog 20. veka, te o postupnom formiranju novog teorijskog okvira koji se sve češće označava terminom post-postmodernizam.

U savremenoj literaturi često se ističe zabrinutost da digitalizacija obrazovanja može dovesti do dehumanizacije znanja, smanjenja refleksivne dubine učenja i pretvaranja obrazovnog procesa u površnu interaktivnu aktivnost. Autori poput Selvina (Selwyn, 2016) upozoravaju da prekomerna digitalna posredovanost može oslabiti pedagoško vođstvo, dok Kirbi (Kirby, 2009) ukazuje na rizik pseudo-participacije u digimodernoj kulturi, gde učesnici proizvode sadržaj bez dublje refleksije. Takvi stavovi sugerišu da tehnologija sama po sebi može značajno ugroziti kvalitet obrazovanja, što digitalne alate postavlja kao potencijalnu pretnju autentičnom učenju.

Stoga, primena digitalizacije obrazovanja, posebno u kontekstu kvaliteta nastave, mora biti sagledana u drugom

svetlu. Ona ne vodi nužno dehumanizaciji znanja, već predstavlja potencijal za unapređenje kvaliteta visokog obrazovanja, pod uslovom da tehnologija bude korišćena kao sredstvo za razvoj autentičnog, angažovanog i kritički reflektivnog učenja, a ne kao samosvrha obrazovnog procesa.

2. OD POSTMODERNIZMA KA POST-POSTMODERNIZMU

Digitalizacija je nepovratno transformisala načine kako doživljavamo svet oko sebe, kako radimo i kako učimo. Pojava interneta predstavljala je prekretnicu u razvoju obrazovnih praksi, dok savremeni napredak u oblasti veštačke inteligencije dodatno ubrzava i intenzivira te promene. Kako bi se ove transformacije adekvatno sagledale, neophodno je kontekstualizovati ih u širem kulturno-istorijskom i epistemološkom okviru savremenog društva.

Iako se savremeno društvo često još uvek opisuje terminom postmodernizma, sve je jasnije da ovaj okvir više ne može u potpunosti objasniti kompleksnost 21. veka. Kirbi (Kirby, 2006) primećuje da je postmodernizam „mrtav i sahranjen“, dok se nova društveno-kulturna paradigma – post-postmodernizam – sve jasnije nazire.

Postmodernizam je nastao kao kritika modernističke vere u univerzalne istine, racionalnost i progres. Liotar opisuje „kraj velikih narativa“, naglašavajući raspad metanaracija koje su prethodno davale koherentnost znanju i društvu. U postmodernom okviru istina postaje pluralna i relativna, znanje fragmentisano, a autoriteti podložni stalnom preispitivanju. Bodrijar (Bodrijar, 1991) ovu perspektivu produbljuje uvođenjem pojma hiperrealnosti, gde simulacije i reprezentacije često potiskuju samu stvarnost.

U obrazovanju, postmodernizam je omogućio pluralnost interpretacija, fleksibilne metode nastave i kritiku tradicionalnih hijerarhija znanja. Istovremeno, epistemološka otvorenost postmodernizma dovela je do krize kriterijuma vrednovanja obrazovanja. Relativizam postmodernizma nije samo filozofski fenomen, već se direktno prenosi na evaluaciju obrazovnog procesa i percepciju akademske relevantnosti.

Međutim, evidentno je da početkom 21. veka, sa razvojem digitalnih tehnologija i globalnim širenjem interneta, postmodernistički okvir gubi objašnjavajuću moć. Njegovi postulati više ne mogu da odgovore na tektonske promene koje donosi digitalizacija. Kao posledica ovih promena pojavljuje se niz teorijskih pokušaja da se imenuje nova paradigma: post-postmodernizam, altermodernizam, metamodernizam, digimodernizam, transmodernizam itd.

3. DIGITALIZACIJA OBRAZOVANJA KAO POST-POSTMODERNI FENOMEN

Teorija digimodernizma Alana Kirbija posebno je relevantna za razumevanje digitalizacije obrazovanja. U svom delu *Digimodernism: How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure Our Culture* (Kirby, 2009) opisuje kulturu digitalne participacije koja predstavlja radikalnu transformaciju postmodernog okvira. On tvrdi da digitalne tehnologije nisu samo nastavak postmodernizma, već njegova suštinska negacija. U digimodernoj kulturi, tradicionalni koncepti autora, čitaoca i značenja postaju nestabilni i dinamični, zavisni od stalne interakcije korisnika. Kirbi naglašava da „tekst više nije fiksno delo, već otvoreni proces koji se oblikuje kroz interakciju i digitalnu participaciju“ (Kirby, 2009, 45).

Ključna karakteristika digimodernizma je aktivna participacija publike: čitalac ili korisnik više nije pasivni primalac, već ko-autor značenja. Ovaj fenomen se prema Kirbiju ogleda u pojavi blogova, interaktivnih video igara, društvenih mreža i kolaborativnih digitalnih platformi, gde sadržaj stalno evoluira i zavisi od zajedničkog angažmana učesnika. Međutim, ovaj teoretičar upozorava i na potencijalnu opasnost pseudo-participacije, u kojoj pojedinci proizvode sadržaj bez dubljeg razmišljanja, samo klikom, lajkom ili komentarom, što može dovesti do površnosti i fragmentacije pažnje.

U kontekstu visokog obrazovanja, definisanje digimodernizma može da pruži važnu teorijsku osnovu za razumevanje novih obrazovnih praksi u digitalnom okruženju. Studenti, kao „digitalni učesnici“, više nisu pasivni recipijenti informacija; oni aktivno učestvuju u stvaranju, reinterpetaciji i distribuciji znanja. Digitalni alati, poput online kurseva, kolaborativnih platformi i multimedijalnih projekata, omogućavaju participativno i interaktivno učenje, ali zahtevaju razvijene metakognitivne i kritičke kompetencije kako bi se izbegla površnost i pseudo-angažman. Kirbi, međutim, takođe upozorava na rizik pseudo-participacije, i pasivnog primanja nastavnog sadržaja i nedostatka samostalnog stvaranja sadržaja usled sve većeg oslanjanja na različite digitalne alate, veštačku inteligenciju, što obrazovni proces pretvara u puko tehničko „klikovanje“ bez dubljeg smisla. Upravo u tom raskoraku između participacije i refleksije leži centralno pitanje kvaliteta visokog obrazovanja u tehnološki intenzivnom okruženju.

Imajući ovaj rizik u vidu, uloga nastavnika postaje ključna. Nastavnik mora pažljivo da bira digitalne platforme, zadatke i alate koji aktivno podstiču participaciju, kolaboraciju i kritičko razmišljanje, kao i da odbaci one koji studentima omogućavaju samo pasivno „sažvakavanje“ nastavne jedinice. Pedagoški, pametno osmišljeni digitalni zadaci mogu usmeriti studente ka konstruktivnom učenju, razvijanju sposobnosti samostalnog rešavanja problema, reflektivnoj analizi i etičkom sagledavanju sadržaja. Uloga nastavnika, dakle, više nije isključivo prenošenje znanja, već kreiranje okruženja u kojem digitalni alati služe kao sredstvo za angažovano, smisljeno i humanizovano učenje, u skladu sa post-postmodernim pristupom obrazovanju.

Pored digimodernizma, još nekoliko pravaca, ili – bolje rečeno – pokušaja da se definiše pravac posle postmodernizma, ključni su za definisanje post-postmodernističkog fenomena. Svakako, jedan od najistaknutijih među njima je metamodernizam, koji se definiše kao pokušaj prevazilaženja epistemološkog relativizma i kulturne

fragmentacije karakterističnih za postmodernizam, istovremeno zadržavajući njegove kritičke uvide. Vermeulen i van den Aker opisuju metamodernizam kroz koncept oscilacije između suprotnosti – između ironije i angažmana, skepticizma i optimizma, pluralizma i težnje ka smislu (Vermeulen & van den Akker, 2010). U obrazovnom kontekstu, to bi značilo da proces učenja ne treba da bude samo reprodukcija sadržaja, već prostor u kojem studenti aktivno učestvuju, reflektuju i konstruišu sopstveno značenje, povezujući teorijsko i praktično znanje u dinamičnom i smislenom okviru. Ovim se ponovo naglašava ključna uloga nastavnika kao svojevrsnog pedagoškog koordinatora između različitih digitalnih sadržaja i samih studenata.

I na kraju, ne treba zaobići još jedan oblik post-postmodernističke paradigme: altermodernizam. Tvorac ovog naziva je umetnik i umetnički kritičar Nikola Burijo i definiše ga kao kulturni odgovor na globalizaciju i fragmentaciju savremenog sveta (Bourriaud, 2009) i promovise kreativnu reinterpretaciju lokalnog i globalnog, povezuje različite kulturne kontekste i stavlja naglasak na dijalog između tradicije i inovacije. Kada je reč o visokom obrazovanju, postulati altermodernizma vidljivi su u davanju prednosti praksi i praktičnoj nastavi kroz intenziviranu upotrebu digitalnih alata, ali i u uključivanju studenata u interdisciplinarne kolaborativne projekte koji omogućavaju studentima da kombinuju lokalna ili sopstvena, specifična znanja sa globalnim perspektivama, razvijajući na taj način kritičku, refleksivnu i kreativnu participaciju. Konkretno, altermodernistički pristup u nastavi može se realizovati i kroz međunarodne projekte, interdisciplinarne zadatke, zajedničke digitalne radionice, online zadatke ili analizu kulturnih i umetničkih praksi u transnacionalnom i međunarodnom kontekstu. Takvi oblici rada podstiču studente da kritički promišljaju o sopstvenoj poziciji u globalnom prostoru znanja, da razvijaju interkulturalne kompetencije i da aktivno učestvuju u proizvodnji značenja, što značajno doprinosi unapređenju kvaliteta visokog obrazovanja, jer povezuje akademsko učenje sa realnim, savremenim kulturnim i društvenim tokovima u tehnološki intenzivnom okruženju.

4. ZAKLJUČAK

U svetlu post-postmodernih teorijskih okvira, digitalizacija obrazovanja ne može se posmatrati samo kao tehnička ili administrativna inovacija. Naprotiv, ona predstavlja epistemološku i kulturološku transformaciju, u kojoj se redefinišu uloge studenata i nastavnika, načini pristupa znanju i kriterijumi kvaliteta visokog obrazovanja. Kirbijev Digimodernizam jasno pokazuje da digitalne tehnologije omogućavaju studentima da postanu „ko-autori“ znanja, učešćem u reinterpretaciji i distribuciji nastavnog sadržaja putem kolaborativnih platformi, online kurseva, multimedijalnih projekata i društvenih mreža. Međutim, samo učešće studenata kao „ko-autora“, ili nastavnika kao koordinatora u nastavnom procesu, nije dovoljno za očuvanje pedagoškog i epistemološkog kvaliteta. U tom kontekstu metamodernizam ističe potrebu za autentično angažovanim učenjem, u kojem studenti ne samo da učestvuju, već refleksivno vrednuju sopstveni doprinos, povezuju teorijsko i praktično znanje i razvijaju etičke i profesionalne kompetencije, dok altermodernizam dodatno proširuje ovaj okvir naglašavajući kreativnu integraciju lokalnog i globalnog znanja, što je naročito relevantno u digitalnom okruženju u kome se informacije, kulture i perspektive neprestalno susreću i prepliću.

U praktičnom smislu, digitalizacija visokog obrazovanja u eri post-postmodernizma omogućava interaktivne, participativne i kolaborativne metode učenja kao što su upotreba digitalnih alata za kreiranje multimedijalnih i multidisciplinarnih projekata kao deo nastavnog procesa, izgradnju portfolija (što je posebno značajno za studente umetnosti), izvođenje raznih vrsta simulacija ili učestvovanje u globalnim istraživačkim mrežama i projektima¹. Nastavnici u ovom okviru postaju kuratori i mentori – pažljivo birajući digitalne platforme i zadatke koji podstiču aktivno, kritičko i kreativno učenje, a ne pasivnu „konzumaciju“ sadržaja. Uloga nastavnika je, dakle, presudna za balans između digitalne participacije i refleksije, odnosno između tehničke aktivnosti i stvarnog sticanja znanja i kompetencija.

Drugim rečima, kvalitet visokog obrazovanja u tehnološki intenzivnom okruženju više nije vezan samo za količinu naučenih informacija ili formalne akademske rezultate. On zavisi od sposobnosti institucija da digitalnu infrastrukturu integrišu u pedagoški i etički okvir, omogućavajući studentima da razviju metakognitivne i kritičke veštine, konstruišu profesionalni identitet i učestvuju u znanju koje je relevantno i autentično. Digitalno obrazovanje, ako se primenjuje promišljeno, stoga, postaje sredstvo za humanizaciju učenja, povezivanje teorije i prakse, lokalnog i globalnog, pojedinca i zajednice, što direktno doprinosi kvalitetu visokog obrazovanja u eri post-postmodernizma.

5. LITERATURA

- [1] H. Beetham, R. Sharpe (eds.), *Rethinking Pedagogy for a Digital Age: Designing for 21st Century Learning*, Routledge, London/New York, 2013.
- [2] Ž. Bodrijar, *Simulakrum i simulacija*, Svetovi, 1991.
- [3] N. Bourriaud, *The Radicant*, Sternberg Press, 2009.
- [4] M. Castells, *The Rise of the Network Society*, Blackwell, 1996.
- [5] A. Giddens, *Modernity and Self-Identity*, Stanford University Press, 1991.

¹ Primer dobre prakse u unapređivanju nastave putem globalnih istraživačkih mreža na Univerzitetu u Novom Sadu jeste platforma „Eugloh“, koja studentima i nastavnicima pruža značajan potencijal za interdisciplinarno i interkulturalno umrežavanje sa institucijama širom Evropske unije.

- [6] A. Kirby, "The Death of Postmodernism and Beyond," *Philosophy Now*, Issue 58, 2006.
- [7] A. Kirby, *Digimodernism: How New Technologies Dismantle the Postmodern and Reconfigure Our Culture*, Continuum, 2009.
- [8] Ž.-F. Liotar, *Postmoderno stanje: Izveštaj o znanju*, Karpos, Beograd, 2024.
- [9] G. Lipovetsky, *Hypermodern Times*, Polity Press, 2005.
- [10] N. Selwyn, *Education and Technology: Key Issues and Debates*, Bloomsbury Academic, 2016.
- [11] T. Vermeulen and R. van den Akker, "Notes on Metamodernism," *Journal of Aesthetics & Culture*, vol. 2, no. 1, 2010.